

Tóth, József (szerk.)

Wechselbeziehungen in der Germanistik: kontrastiv und interkulturell

(= Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis, Bd. 9)

Veszprém: Universitätsverlag, 2007. 312 p.

Az itt tárgyalandó kötet a Berzsényi Dániel Főiskola Német Nyelv és Irodalom Tanszéke által szervezett „Sprachen und Literaturen im Kontakt 3” című konferencia 18 előadásának anyagát tartalmazza. A konferenciakötet első fő szerkezeti egysége a plenáris előadások tematikájába enged betekintést, a második a nyelvtudomány és a kultúratudomány, míg a harmadik az irodalomtudomány területéhez tartozó cikkeket öleli fel.

A kötet irodalomtudományi részének az előszóban említett tartalmi és módszertani sokfélesége aligha lehetne szélesebb. Ez az önmagában véve öröndetes sokféleség azonban annyiban problematikusnak tetszik, amennyiben ezáltal viszonylag nehéz felismerni, mi köti össze az egyes tanulmányokat. Az „interkulturális aspektusoknak” (p. 9) kellene biztosítaniuk a kapcsolatot közöttük. Ezek az aspektusok a szóban forgó tanulmányokban nemcsak különböző módon jutnak érvényre, hanem különböző mértékben is. Találunk olyan írásokat, amelyek messzemenően számot adnak a specifikusan interkulturális kutatási irányról és ennek problémáiról, aztán olyanokat is, amelyek kifejezetten ilyen jellegű elméleti vértetétség nélkül taglalnak interkulturális szempontból releváns témákat, végül pedig olyan írásokat is olvashatunk, amelyek közvetve sem látszanak kapcsolódni az interkulturalitás kérdéseikhez.

Balkányi Magdolna plenáris előadása nemcsak a leghosszabb, legrészletesebb tanulmány, hanem egyben az az irodalomtudományi adalék a kötetben, amely leginkább megfelel a konferencia témájának, ugyanis az interkulturális kutatás specifikus fogalmi-

ságát alkalmazza. Balkányi tanulmánya nagy ívű vázlat a „színház közvetítésével történő kulturális transzfer” témájához; komplexitásában többek közt azt is világossá teszi, ami helyenként további írásokban is kifejezést nyer: nevezetesen az, hogy a különböző interkulturális jelenségekkel szembesülő kutató rá van utalva figyelmen kívül hagyva az intertextualitás és intermedialitás problémáin való iskolázottságára. Igen tanulságos, ahogyan Balkányi a drámafordítás specifikus problematikáját világítja meg a kulturális transzfer kérdése felől; sok más vonatkozás mellett ezt fejtegeti legrészletesebben.

Klaus Kastberger plenáris előadása szerényebb, de szintén figyelemreméltó vállalkozás, amely alapvetően Ödön von Horváth szerzői identitására kérdező rá, és azt mutatja meg, mennyiben és milyen módon problematikus, ha von Horváth identitását mint interkulturálisan meghatározott identitást ragadjuk meg; az ugyanis Kastberger szerint fikcionális konstrukciónak bizonyul. Ez a körülmény persze ebben az esetben sem szünteti meg az interkulturálisan meghatározott kérdések érvényét, de más fényben mutatja őket, olyan komplexebb összefüggésben, amely jobban képes megfelelni a tárgynak.

Két további irodalomtudományi tanulmány szintén egyes szerzők identitás meghatározásával foglalkozik.

Jiří Gruša, Németországban élő cseh származású költő esetében az identitás-meghatározás Renata Cornejo tanulmánya szerint a „haza reflexiójával” függ össze. Gruša az „NSZK-ban telepedett le, és a német nyelvet választotta »második hazájául»” (194). Cornejo verselemzések során keresztül mutatja meg, hogy mit jelenthet ez a döntés és egy idegen nyelv mint haza, továbbá hogy a különös interkulturális kontextusban hogyan bontakozik ki az identitás-meghatározás nyelvi, textuális és intertextuális műveletek komplexumaként.

Garics Erika tematikusan Cornejoéval rokon munkája egy „német-zsidó identitás”, nevezetesen Elias Canetti identitásának as-

pektusait vizsgálja. Garics „a zsidóság szerepének aspektusait, ill. identitásképző- és megerősítő jellegét” (228) próbálja megmutatni Canetti életművében. Ebben a vizsgálódásban is a nyelv kap centrális jelentőséget. Garics tanulmányából megtudjuk, hogy a „nyelv őrzése” mint „zsidó hagyomány” – Canetti „Csak vendég vagyok a német nyelvben” (234) kijelentésével együtt szemlélve – hogyan vezet olyan etikához, amely a legszorosabban összefügg Canetti interkulturálisan meghatározott önmagára-találásával, sőt ennek középpontja.

Filológiai alapos, tanulságos adalékokkal szolgál Kiséry Eszter és Czeglédy Anita tanulmánya is; mindkettő a Magyarország és Nyugat-Európa közötti kulturális közvetítéssel foglalkozik. Kiséry Eszter három debreceni polgár útirajzát mutatja be, s ezeket elsősorban „a nyugati világban látott pozitív vívmányok elsajátításának vágyát” (240) kiemelve elemzi, rámutatván, hogy ezek a polgárok „tapasztalataikkal a korszak formálói” közé emelkedhettek (249).

Czeglédy arra vállalkozik, hogy Babits Mihályt „mint kulturális közvetítőt” mutassa be „a német nyelvterület perspektívájából”; itt nem utolsósorban az látszik figyelemreméltónak s szinte megrendítőnek, hogy mennyire egyoldalúak maradtak Babits az irányban tett erőfeszítései, hogy kölcsönösen eleven kapcsolatokat építsen fel nyugati kulturális körökkel.

Egy másfajta kulturális kapcsolat másfajta megvalósulatlanságát dokumentálja Szalai Zoltán Ernst Jünger magyarországi recepcióját vizsgálva. Szalai dokumentációja alapos ugyan, de a vizsgált esetnek megfelelően csak nagyon közvetett módon enged meg interkulturálisan releváns következtetéseket.

Zsigmond Anikó tanulmányának címe: „Orosz realisták és szláv kulturális elemek recepciója Marie von Ebner-Eschenbach novelláiban”. E munka többek közt azt mutatja meg, hogy az ilyen recepció nagyon különböző színvonalon történhet, s ahol sokat ígér,

ott olykor csupán a másik kultúráról szóló sztereotip elképzeléseket reprodukálja, mint például Ebner-Eschenbach művei egy „bizonyos szláv fatalizmust” (306), a „bűn-bűnhődés-problematika” mélységei mellett vagy helyett.

A kötet irodalomtudományi részében találunk továbbá két kakukktójást is. V. Szabó László munkája („Thomas Bernhards Der Keller im Lichte der (Wert)Philosophie Nietzsches”) képes ugyan releváns kérdésekre rámutatni, a tanulmánykötet témájával azonban semmilyen módon nem érintkezik.

Paul Tempelmann dolgozata („Zürich im Werke Gottfried Kellers”) pedig nem pusztán nem rendelkezik semmilyen interkulturális kérdésiránnyal, hanem csaknem kiáltó ellentétben is áll a kötet koncepciójával. Az azonban, hogy Tempelmann igencsak meglepő módon itt a nemzeti tösgyökeresség hangját hallatja, amely egyazon lélegzetvétellel elítélni látszik a (szemléletét kétségkívül veszélyeztető) irodalomtudományt, nos, éppen ez – bárha közvetett módon – nagyon is alkalmas érv lehet az interkulturális kutatások mellett.

A nyelv- és kultúratudomány területéhez tartozó írások sorát a plenáris előadások publikációi között Földes Csaba programatikusan tanulmánya nyitja, amely az interkulturalitást mint a nyelvészeti kutatások lehetséges tárgyát vizsgálja. A szerző kiindulópontja az, hogy számos bölcsészettudományi és társadalomtudományi diszciplínával ellentétben a nyelvészetben mindeddig kevés érdeklődés mutatkozott az interkulturális szemléletmód iránt. Földes a tőle megszokott alaposággal járja körül a kultúra és az interkulturalitás fogalmát, koncepcióit és problematikáját, és logikusan érvel egy átfogó interkulturális, illetve transzkulturális nyelvészet megalkotásának szükségessége mellett. A szerző felfogásában az interkulturális nyelvészet nem a többi nyelvészeti tudományterület fölött álló „hiperparadigma”, nem is egy tudományos (al-)diszciplína, hanem egy tudományelméleti és módszertani gondolkodási keret, egy

transzdiszciplináris kutatási szemléletmód, amely mind az elméletalkotás, mind a kutatási gyakorlat területén áthatja a nyelvtudomány többi diszciplináját, de mindenekelőtt az interkulturális nyelvészet fő részterületeinek számító pragmatikát (nyelvészeti pragmatikát), lexikológiát (lexikális szemantikát), frazeológiát és metaforakutatást, és ily módon a nyelvészet számára új perspektívákat kínál.

Brdar-Szabó Rita *Beitrag der Kontrastiven Linguistik zur Präzisierung der Deskription der deutschen Gegenwartssprache* című cikket egy elméleti problémafelvetéssel, nevezetesen a kontrasztív nyelvészet szerepének értelmezésével kezdi. A hagyományos felfogás szerint a kontrasztív nyelvészet küldetése mindenekelőtt az, hogy a nyelvtudomány általánosan elfogadott eredményeit felhasználva felmutassa és leírja az egyes nyelvek közötti hasonlóságokat és különbségeket, azzal a céllal, hogy azokat praktikus szempontok, például a nyelvoktatás szolgálatába állíthassa. Brdar-Szabó ezzel szemben azt a manapság egyre szélesebb körben elfogadott nézetet vallja, amely a kontrasztív nyelvészetnek a nyelvtudományon belül sokkal konstruktívabb szerepet tulajdonít, ami magában foglalja a hagyományos kutatási eredmények felülvizsgálatát, esetleges módosítását, és ennek eredményeképpen a mai német nyelv pontosabb deskripcióját. A szerző két esetpélda segítségével (a *selbst* szófaji besorolása és a „resultativum” mint igei kategória) meggyőző módon támasztja alá az utóbbi módszer „vitalitását, kreativitását és használhatóságát” (105, ford. H.M.)

CsikyNándor *Methodische Besonderheiten von historischen Wortfelduntersuchungen* című írása a diakrón szómező-kutatás módszertani sajátosságainak és problémáinak kérdését járja körül. A szerző – a szinkrón szómező-vizsgálatokat összehasonlítási alapul véve – szemléletesen mutatja be a történelmi korpuszra épülő szómező-elemzés lehetőségeit és korlátait.

Az idegennyelv-oktatás különböző szintjein régóta problémát jelent a frazeológia tanulását és oktatását segítő tananyagok hiánya. Ezt a gondot hivatott enyhíteni egy német, szlovén, szlovák és magyar együttműködésben megvalósuló projekt (EPHRAS), melynek célja egy négynyelvű frazeológiai adatbank és tananyag összeállítása. A kötetben két, a projekttel kapcsolatos tanulmány is helyet kapott.

Melanija Fabčič a projekt általános bemutatását követően a frazeologizmusok kontrasztív vizsgálatánál felmerülő ekvivalencia-problémákba nyújt betekintést.

Mátyás Judit tanulmánya a frazéma-szelekció elveivel ismerteti meg az olvasót (úgy mint gyakoriság, szemantikai és lingvisztikai szempontok), továbbá részletezi a tananyag didaktikai céljait, célcsoportjait és gyakorlat-típusait.

A projekt céljai üdvözlendők, hiszen a tanulmányokban leírtak alapján egy elméletileg jól megalapozott, logikusan felépített, gazdag ismeretanyagot tartalmazó adatbázisról van szó, amely – a prognosztizálható didaktikai előnyökön túl – minden bizonnyal ösztönző hatást gyakorol a részt vevő nyelvek tekintetében kontrasztív frazeológiai vizsgálatok elvégzésére is.

A kötet kontrasztív vonulatát követi Teodor Petrič *Zur Kasus- und Kongruenzmarkierung deutscher Nominalphrasen seitens slowenischer Deutschlerner* című írása is. Az idegennyelv-elsajátítás folyamatában az anyanyelv kétségkívül meghatározó szerepet játszik. A nyelvtanulás során fellépő hibák jelentős része az anyanyelv és a célnyelv grammatikai struktúráinak különbözőségeire vezethető vissza. A szerző németül tanuló szlovén diákok tipikus morfoszintaktikai hibáit vizsgálja főnévi alaptagú szó szerkezetekben, valamint kísérletet tesz arra, hogy a természetesség-elmélet (W. Dressler, W. Mayerthaler, O. Panagl, W. U. Wurzel) elveinek alkalmazásával megmagyarázza az egyeztetés és az esethasználat területén ta-

pasztható normabeli eltéréseket. A kontrasztív alapú nyelvészeti hibaelemzés mint módszer még sok lehetőséget rejt magában, és ahogy azt Petrič munkája is tanúsítja, eredményei hozzájárulhatnak az idegennyelv-
oktatás hatékonyságának növeléséhez.

Tóth József a *Vergleich der Repräsentationsmodelle zur Beschreibung der Wortbedeutung im Gedächtnis* című tanulmányában a két legismertebb szemantikaelmélet, a disztinktív szemantikai jegyek segítségével történő komponenses elemzés és a prototípuselmélet kerül összehasonlításra. A szerző a kétféle megközelítés előnyeit és hátrányait bemutatva amellet érvel, hogy a komponenses elemzés és a prototípuselmélet a lexikai jelentés tanulmányozásának nem alternatív, hanem egymást kiegészítő módszereként kerüljön felhasználásra.

A fejezet egyedüli kultúratudományt képviselő tanulmánya Barabás László *Auslandsdeutsch – Volksdeutsch: Beiträge zu einer Terminologiefrage* című írása. A német nyelv pluriareális jellegéből adódóan kézenfekvő, hogy az összefüggő német határokon belül, illetve kívül élő anyanyelvi beszélők megnevezésére különböző terminusok vannak, illetve voltak használatban, mint pl. *Volksdeutsche, Reichsdeutsche, Volksgerassen, Auslandsdeutsche, Grenzlanddeutsche, Deutschtum im Ausland* stb. A szerző a XX. század történelmi eseményeinek tükrében bemutatja az ezzel összefüggő különböző fogalmak létrejöttét, fejlődését, a mögöttük meghúzódó politikai ideológiát.

Összességében elmondható, hogy a kötet – a fent említett sokféleség, a helyenként tematikusan „kilógó” tanulmányok ellenére is – számos figyelemre méltó, szakmailag értékes, továbbgondolásra és további tudományos vitára érdemes gondolatot tartalmaz, és a téma iránt érdeklődő szakemberek számára bátran ajánlható.

Szabó Csaba – Harsányi Mihály

Juhász Valéria

Be the Best! General knowledge workbook

Szeged: Mozaik Kiadó, 2010. 87 p.

„A Be the Best sorozat azoknak készült, akik az angol nyelvet a mindennapi életben szeretnék használni.” – áll a könyv hátsó borítóján található ismertetőben. Mielőtt azonban alaposabban végignéznénk és kipróbálnánk tanítványainkkal a benne szereplő feladatokat, érdemes az első benyomásra is összpontosítani, hiszen a munka 11–14 éves tanulóknak szól, akiknek az érdeklődését elsősorban a színes ábrák, a jól megválasztott képek és az ismerős dolgok keltik fel. Mindezekben bővelkedik ez a közel 90 oldalas, tantárgyak szerint tagolt kiadvány, melynek már a borítója is elárulja, hogy nem hagyományos nyelvkönyvet tartunk a kezünkben. Angol nyelven közvetít az általános műveltség részének tekinthető ismereteket hat tantárgy: a művészettörténet, történelem, informatika, matematika, geometria és természetismeret (biológia és földrajz) területéről, és játékos módon megtanítja a hozzájuk tartozó szakszókincs egyes fontos elemeit.

A tanulók aktív részvételére alapozó munkafüzetről van szó. A feladatok változatosak, játékosak. Egy részük hasonlít a tantárgyak magyar nyelvű oktatásában alkalmazott feladatokhoz (pl. szöveges feladatok matematikából, ábrák/képek felcímkézése), egy másik részük pedig a kommunikatív nyelvoktatásban előforduló feladatok mintájára készült (pl. szöveg kiegészítése, szövegértési feladatok, igaz/hamis állítások, feleletválasztós tesztek). Ez utóbbiak a különböző vizsgákon (felvételi, nyelvvizsga) előforduló feladatokhoz (gap-filling, multiple-choice test) hasonlóak, így a könyv egyúttal több tantárgyat átfogóan felkészít a tanulók életében később várható „tudáspróbákra” is, gyakran előforduló feladattípusok megoldásának technikáját is begyakoroltatja. Egy-egy manuális tevékenységet igénylő feladat is szerepel a könyvben, pl. térkép vagy ábrák rajzolása, de